

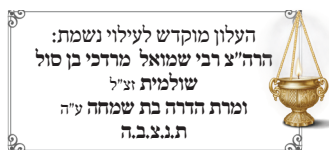
מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו חפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות והתנועות | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' כ"ז אייר - שבת ד' סיון תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

מסכת שבועות כ"ד-ל'

שבוע פרשת במדבר

בס"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

דף כ"ד ע"א

רבי שמעון לטעמיה דלית ליה איסור כולל, דתניא, רבי שמעון אומר: האוכל נבילה ביוה"כ פטור.

לרש"י לרבי שמעון אין איסור יום הכפורים חל בין על נבילה שהתנבלה קודם יום הכפורים ובין על נבילה שהתנבלה ביום הכפורים עצמו, ואף שכשמתה ביום הכפורים לא אמרינן דאיסור נבילה ויום הכפורים חל כאחת, דמכל מקום היתה הבהמה אסורה כבר מערב יום הכפורים מדין אבר מן החי. והתוספות סבירא ולאו דלא שייך להזכיר כאן איסור אבר מן החי הואיל וכשמתה פקע איסור זה וממילא חל איסור יום הכפורים, ואף שהיא אסורה אז משום נבילה לענין זה חלים שני האיסורים יחד וזה מועיל אף לרבי שמעון. והתוספות סבירא להו שבאת מדובר אף בנתנבלה ביום הכפורים כדעת רש"י, אך לא מכל שהיה איסור אבר מן החי, אלא האיסור הוא בשר שאינו זבוח, שזה נשאר אף לאחר מיתת הבהמה. אמנם הביאו התוספות דעת הריצב"א שחולק על המושג של איסור בשר שאינו זבוח, דמצאנו איסור אבר ובשר מן החי ולאחר מיתת איסור נבילה, ולא מצאנו איסור כזה של אינו זבוח בפני עצמו, וממילא אף לרבי שמעון בנבילה שהתנבלה ביום הכפורים חל עליה איסור יום הכפורים בבת אחת, ומה שאמרו שלרבי שמעון לא חל איסור על איסור בכולל דברו על נבילה שהתנבלה בערב יום הכפורים.

והנה סוגיא זו היא גם במסכת קידושין [ע"ז ע"ב] ושם הרחיבו הראשונים את הדיבור בזה, ומצאנו שם בראשונים עוד שיטות בענין זה, ושם הביא הרמב"ן שיטה מחודשת בשם הראב"ד, שגם לדעתו אין חילוק בין נתנבלה ביום הכפורים או קודם, ושעם שיטתו דמה דאמרינן איסור כולל היינו על האדם, והואיל והאדם

אסור בכל הנבילות שבעולם מערב יום הכפורים ממילא לא יחול איסור יום הכפורים אף על נבילה שהתנבלה בו ביום, דהנידון דאיסור חל על איסור הוא על הגברא ולא על החפצא, ועל הגברא היה איסור מערב יום כפורים [ולפי זה יוצא דאדם שנולד ביום הכפורים והרי הוא בן שלשה עשרה ויום אחד בהתקדש ליל יום הכפורים, הרי זה איסור שחל כאחד על הגברא. וזה אף אם תוספת יום הכפורים דאורייתא, דהרי בכהאי גוונא לא שייך אצלו תוספת דהרי אינו מחוייב במצוות עדיין, ואכתי צ"ע]. אמנם זו שיטה מחודשת מאוד והראשונים שם חולקים על זה.

ומעין שיטה זו מצאנו שם עוד דעה, דאיסור נבילה שהתנבלה ביום הכפורים חל לפני איסור יום הכפורים, דאיסור יום הכפורים בכותבת ונבילה בכזית, והאוכל עובר קודם על כזית ואחר כך על כותבת [וגם לפי שיטה זו יש לדון בבולע בבת אחת ככותבת]. וגם זה כעין השיטה הראשונה אזלינן בתר הגברא, וגם זה דחו הראשונים דלא אזלינן בזה בתר הגברא העובר בפועל אלא בתר חלות האיסורים על החפצא.

ולריטב"א שם בקידושין שיטה אחרת בזה, דנבילה שהתנבלה ביום הכפורים אסורה משום יום הכפורים ולא משום נבילה, אף לרבנן, דאיסור יום הכפורים קדם דאוסר כל מאכלים שבעולם ואף אבר מן החי בכולל לחכמים, ולרבי שמעון משכחת דחלו האיסורים כאחד כשנולדה הבהמה ביום הכפורים.

בשלמא לריש לקיש, משכחת לה בלאו והן אלא לרבי יוחנן, בשלמא לאו משכחת לה, אלא הן היכי משכחת לה.

מבואר דבנשבע שלא יאכל נבילות ושחוטות אינו בהן, שתחול השבועה שיאכל נבילות ושחוטות ולא אמרינן בזה שיועיל בכולל, והקשו התוספות והראשונים שבירושלמי אמרו שאם נשבע שלא יאכל מצה ולא הזכיר בליל פסח, נאסר מצה בליל פסח, הרי שחלה השבועה בכולל אף על

כולל ומכון ראש פינה:

בחפץ, וזה שייך רק שחל האיסור על החפץ עצמו ולא שחל על האדם, דהאדם נאסר בחפץ כדי לקיים דברו. מושבע ועומד מהר סיני הוא.

עיי' לקמן כ"ט ע"א מה שא"ה נכתוב בזה.

שבועה שזרק פלוני צרור לים ושלא זרק רב אמר חייב, ושמואל אמר פטור. רב אמר חייב, איתיה בלאו והן; ושמואל אמר פטור, ליתיה בלהבא.

נביא כאן את דברי הרמב"ם [הלכות שבועות פרק א'] שהם כסיכום ההלכות המבוארות בפרקין לענין שבועת ביטוי.

[ה"א] שבועת ביטוי הוא שנאמר בתורה או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב, והיא נחלקת לארבעה חלקים, שתים להבא, ושתים לשעבר, כגון שנשבע על דבר שעבר שנעשה או שלא נעשה, ועל דבר שעתיד להיות שיעשה ושלא יעשה.

[ה"ב] ואין שבועת ביטוי נוהגת אלא בדברים שאפשר לו לעשותן בין להבא בין לשעבר, כיצד לשעבר, שאכלתי, או שזרקתי אבן לים, או שדבר פלוני עם פלוני, או שלא אכלתי, או שלא זרק אבן לים, או שלא דבר פלוני עם פלוני, כיצד להבא, שאוכל או שלא אוכל, או שאזרוק או שלא אזרוק אבן לים, הרי אלו שתים לשעבר ושתים להבא.

[ה"ג] נשבע אחת מארבע מחלוקות אלו והחליף, כגון שנשבע שלא יאכל ואכל, או שיאכל ולא אכל, או שאכלתי והוא לא אכל שלא אכלתי ואכל, הרי זו שבועת שקר, ועל זה וכיוצא בו נאמר לא תשבעו בשמי לשקר, ואם נשבע לשקר במזיד לוקה, בשוגג מביא קרבן עולה ויורד שנאמר ונעלם ממנו והוא ידע ואשם וגו'.

ולענין ההלכה המבוארת בסוגיין כתב הרמב"ם [פרק ה' ה"א], מי שנשבע שזרק איש פלוני צרור לים והוא לא זרק, או שלא זרק והוא זרק, הרי זה חייב בשבועת בטוי, ואף על פי שאינו בלהבא שהרי אינו יכול להשבע שיזרוק ושלא יזרוק איש פלוני, וכל מי שנשבע על אחרים שיעשו כך וכך או לא יעשו אפילו היו בניו או אשתו אינו חייב בשבועת ביטוי, שהרי אין בידו לא לקיים ולא לבטל, ומכין אותו מכת מרדות שהרי אין בידו לקיים שבועה זו ונמצא גורם לשבועת שוא.

[ה"ב] ולמה אינו לוקה משום שבועת שוא, שהרי אפשר לאותן אחרים שישמעו ממנו ותתקיים שבועתו, ונמצא כשמתירים בו בעת שנשבע התראת ספק שאין לוקין עליה אלא אם כן היה לאו שבו מפורש בתורה כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין, ואין אותן אחרים נזקקין לקיים דברי זה הנשבע אלא אם כן ענו אמן כמו שביארנו. [ה"ג] ואם קיימו דבריו הרי אלו משובחין שלא הרגילו להוציא שבועה לשוא.

דבר מצוה ולא כסוגיין. ולדעת בעל המאור היא מחלוקת התלמודים, וקיימא לן כהבבלי שלא חל, וממילא אף בנשבע לא לאכול מצה לא תחול השבועה לענין המצה בליל פסח. אמנם התוספות והראשונים חילקו בין סוגיין דההן הוא לבטל המצוה בקום עשה לבין שם שהביטול הוא בשב ואל תעשה. ולהריצב"א החילוק הוא לא בין קום עשה לשב ואל תעשה, אלא בין אם הזכיר המצוה במפורש או לא, דאם הזכיר במפורש לא חל בין בזה ובין בזה, ואם לא הזכיר יחול בין בזה ובין בזה.

והמאירי [לקמן כ"ה ע"א] כתב בשם יש מתרצים שהחילוק הוא בין בין מצוות עשה ללא תעשה, שמצות עשה חיובו שעבוד הוא, שהוא משועבד למצוה ובכולל הופקע שעבודו מכח שעבודו לשבועתו, אבל לא תעשה כשהוא נשבע לאכלו הרי הוא כאילו נשבע שהוא מותר ודומה לעמוד של אבן שהוא של זהב.

דף כ"ה ע"א

שהנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות, מה שאין כן בשבועות.

והמקור במסכת נדרים [ט"ז ע"ב], מנין שאין נשבעין לעבור על המצות ת"ל: לא יחל דברו, דברו לא יחל, אבל מיחל הוא לחפצי שמים. מאי שנא נדר וכו', אמר רבא הא דאמר ישיבת סוכה עלי, והא דאמר שבועה שלא אשב בסוכה. ושאיין נשבעין לעבור על המצות מהתם נפקא ליה דתניא יכול נשבע לבטל את המצוה ולא ביטל, יכול יהא חייב תלמוד לומר להרע או להיטיב, מה הטבה רשות אף הרעה רשות, יצא נשבע לבטל את המצוה ולא ביטל, שאין הרשות בידו. חד קרא למיפטריה מקרבן שבועה, וחד למיפטריה מן לאו דשבועה. וביאר הר"ן בנדרים את החילוק בין נדר לשבועה דשבועה חלה על גופו של האדם והוא משועבד לקיים המצוה אין חל עליו האיסור, אבל כשאסר החפץ הרי אין החפץ עצמו משועבד וממילא חל האיסור. ולפי חילוק זה תחיה לכאורה נפקא מינה באם אסר עליו הסוכה כשנשבע בלשון נדר, דאמר ישיבת סוכה עלי שבועה, דכיון דאסר בשבועה את החפץ יאסר החפץ אף שזו שבועה, ואכן כך כתבו הרמב"ן כאן וחר"ן כאן [על הרי"ף] לשיטת רש"י, אמנם לפי זה קשה מה שאמרה הברייטא חומר בנדרים משבועות, שאין זה חומר בנדרים אלא הכל תלוי בלשון. והרמב"ן תירץ דבאמת הכונה ללשון נדרים שהוא חמור יותר מלשון שבועות. ובראשונים תירצו זה תירוצים נוספים.

אמנם התוספות [ד"ה מה בתירוצי השני] והרמב"ן [כאן ד"ה יש] כתבו דגם בכהאי גוונא אין חלה השבועה, והסברא בזה דבאמת אין כח בדיבור האדם לבטל מצוה, ומה שנדר חל על דבר מצוה אינו מחמת שביטל את המצוה אלא מחמת שחל איסור על החפץ אי אפשר לקיים את המצוה

דף כ"ה ע"ב

דאמר רבי יהודה בן בתירא ומה אם הרשות שאינו מושבע עליה מהר סיני וכו'.

איזו היא שבועת שוא.

יבואר אי"ה לקמן [כ"ט ע"א].

רבא אמר משום דהוה דבר שבכלל ויצא לידון בדבר החדש, אין לך בו אלא חידושו בלבד.

לדעת הרמב"ן כאן הוא מיעוט גמור, דאין שייך בו דין שבועת ביטוי כלל, אף באופן דאינו חייב משום שבועת ביטוי, וז"ל, נמצינו למדין שכל האומר שבועה שאינו יודע לך עדות וכן שאני יודע, אף על פי שפטורין משבועת העדות כגון חוץ לבית דין ושלא ייחד עדיו ושלא שמע מפי התובע, פטורין משבועת ביטוי, אבל קרוב ופסול וכן הכופר בבית דין וחזר ונשבע כיון שאינן ראויין להעיד אינן בכלל עדות וחייבין בבטוי, וכאן טעו הרב הלוי והרב רבי משה תלמידו ז"ל טעות גדולה. ע"כ.

והרב הלוי הוא רבי יוסף הלוי אבן מיגאש, ותלמידו הוא הרמב"ם שכתב [הלכות שבועות פרק ט' הלכה י"ד] כל מקום שאמרנו פטור, פטור משבועת העדות אבל חייב בשבועת ביטוי והוא שנשבע או שענה אמן אם השביעו אחר שהרי נשבע על שקר, אבל המחוייב בשבועת העדות אף על פי שהוא נשבע על שקר ואף על פי שהוא מזיד אינו חייב משום שבועת ביטוי אלא משום שבועת העדות בלבד, שהרי הכתוב הוציא שבועת העדות מכלל שבועת ביטוי לחייב המזיד בה כשוגג בקרבן אבל לא במלקות שנאמר לאחת מאלה, במין אחד ממיני שבועות אתה מחייב הנשבע ואי אתה מחייבו בשני מיני עד שיהיה חייב בדין שבועת העדות ובדין שבועת ביטוי. ע"כ. היינו דאין חיוב שבועת ביטוי רק במקום שיש חיוב שבועת ביטוי בפועל, ואם אין חיוב כזה הרי השבועה חוזקת להיות שבועת ביטוי רגילה.

והר"י מגאש הוא כאן בפירושו שכתב, רבא אמר הוה שבועת העדות דבר שהיה בכלל שבועת ביטוי ויצא לידון בדבר חדש לחייבו על המזיד כשוגג אין לך בו אלא חידושו בלבד, כלומר אי אתה מחייב משום שבועת עדות אלא על המזיד בלבד אבל כשוגג משום שבועת ביטוי אתה מחייבו ולא משום שבועת עדות נמצא עכשיו בין לאביי בין לרבא דהאי דכתב רחמנא שבועת עדות לענין מזיד הוא דכתבה אבל כשוגג בכלל שבועת ביטוי הוא משום שבועת ביטוי הוא דמחייב ולא משום שבועת עדות.

דף כ"ו ע"א

ת"ר האדם בשבועה פרט לאנוס, ונעלם פרט למזיד, ממנו שנתעלמה ממנו שבועה, יכול שנתעלמה ממנו

חפץ ת"ל בשבועה ונעלם, על העלם שבועה הוא חייב, ואינו חייב על העלם חפץ.

בעא מיניה רבא מרב נחמן העלם זה וזה בידו, מהו וכו' אלא לא שנא. [ע"ב] איזו היא שגגת שבועת ביטוי לשעבר וכו' א"ל, באומר יודע אני ששבועה זו אסורה, אבל איני יודע אם חייבין עליה קרבן או לאו.

ומבואר בסוגיא לקמן שאדם שנשבע והיה סבור שכך היא האמת ולבסוף התברר שאין האמת כן, דנקרא אנוס, דלהו אנוס, והענין, דאין חיוב השבועה על המציאות שלא היתה כן, אלא על השקר שהוציא מפיו ונשבע עליו, וכאן שהיה סבור שהיא האמת לא שייך לומר שהוציא מפיו שקר ונשבע עליו. ולפי זה אין שום חיוב עלמעשה כזה, ואינו רק פטור מעונש אלא אין כאן מעשה עבירה כלל, דאם לא כן מה אמר רב לתלמידו לבך אנוסך, ומה הועיל בזה, דאף שהוא פטור מקרבן מכל מקום שבועת שקר היא. אמנם תוספות הרא"ש [גישן ל"ה ע"א ד"ה לא] כתב בתחילת דבריו שהפטור הוא רק מהקרבן ולא מעונש, ומה שהתכוונו לשאול את רב היה לענין קרבן, להקריבו כשיבנה בית המקדש מהרה.

וברמב"ם [הלכות שבועות פרק ג' הלכה ה' ו'] וכן שבועת הבאי ושל שגגות פטור עליהן וכו', שבועה של שגגות כיצד וכו', אם שבועת שקר היא כגון שנשבע שלא אכל ונזכר שאכל, או שנשבע שלא יאכל ושכח ואכל, או שלא תהנה אשתו לו מפני שגנבה כיסו או שהכתה את בנו ונודע שלא גנבה ושלא הכתה וכן כל כיוצא בזה.

ומלשוננו שנקט פטור משמע שיש איסור בזה, ובשו"ע כתב להדיא וז"ל [יורה דעה סימן רל"ט ס"א] דין השבועה כדין הגדר לכל דבר, בין לענין שצריך שיוציא בשפתיו בין לענין שנתכוין לומר פת חטים ואמר פת שעורים או פת סתם, בין שהולכין בה אחר לשון בני אדם, בין לענין הקמתה וביטולה, בין לענין תנאי. ויש אומרים שכשם שנדרי זרוזין והבאי ואונסים ושגגות מותרים, הוא הדין לענין שבועה, והוא שכשנשבע שבועת הבאי לא יהא מעמיד דבריו לומר שזדאי ראה באותו דרך כיוצאי מצרים, דאם כן אסור הוא. וי"א דשבועת הבאי בכל גוונא אסורות. ומדברי הרמב"ם נראה דשבועות זירוזין אסורות. וגם בשאר שבועות נראה מדבריו שאף על פי שפטור מקרבן, איסורא מיהא איכא.

ולענין אדם שחשב שאין איסור להשבע לשקר, הביא כאן הריטב"א את דעת רש"י ממסכת שבת [ס"ט ע"ב ד"ה אבל] שכתב, דאע"פ שאומר מותר בעלמא שוגג הוא וחייב קרבן, לגבי שבועת ביטוי אומר מותר אנוס הוא ופטור, דהא בכלל מאי דאמר קרא האדם בשבועה פרט לאנוס, אלא דההיא דאמרין לעיל בדבר כהנא ורב אסי הוה שגגת מעשה, והאי שגגת הוראה, וכי היכי דמעייט רחמנא חדא מעייט אידך. וכן הוא בירושלמי [ה"א] רבי

בא בשם רבא בשוגג בקרבנה ומזיד בה, אבל סבור הייתי שאין זו שבועה מותרת, ע"כ, הרי זה מפורש כדברי רש"י ז"ל דאומר מותר בשבועה פטור.

והרשב"ם [הוזכר בריטב"א והובא בתוספות בשבת שם] סבירא ליה דחייב קרבן, ולדעת הרמב"ן היינו דאף ששגג בלאו מכל מקום כיון שידע שנשבע לשקר חייב, והתוספות חילקו בין אומר מותר לגמרי דהוא פטור, לבין היכא דשגג בלאו אבל חשב שיש עשה, שהוא חייב.

וכתב עוד הרמב"ם [ה"י] אם כן אי זהו שגגת שבועת ביטוי שחייבין עליה קרבן עולה ויורד לשעבר, כגון שנשבע שלא אכל והוא יודע שאכל, וששבועת שקר זו שנשבע אסורה אבל לא ידע שחייבין עליה קרבן, זו היא השגגה שחייבין עליה קרבן עולה ויורד בשבועת ביטוי לשעבר.

[ה"ה] וכיצד היא השגגה שחייבין עליה קרבן להבא, כגון שנשבע שלא יאכל פת חטים ושגג ודימה שנשבע שיאכל פת חטים ואכלה, שזה נעלמה ממנו השבועה היאך היתה והרי הוא זוכר את החפץ שנשבע עליו, זו היא שגגת שבועת ביטוי להבא שחייבין עליה קרבן.

[ה"ט] אבל אם נשבע שלא יאכל פת חטים ואכל פת חטים על דעת שהוא פת שעורים הרי זה אנוס ופטור, שהרי לא נעלמה ממנו שבועה ולא נעלם ממנו אלא חפץ שנשבע עליו.

[ה"י] נעלמה ממנו שבועה היאך היתה, ונעלם ממנו חפץ שנשבע עליו הרי זה פטור מן הקרבן, כיצד כגון שנשבע שלא לאכול פת חטים ודימה שנשבע שיאכל פת חטים ואכל פת חטים על דעת שהוא פת שעורים שהרי העלם שבועה וחפץ בידו הרי זה כאנוס ופטור.

דף כ"ו ע"ב

אלא, מצטער ואכלה בשגגת שבועה, מאי.

לרש"י היינו שבאמת אכל את הפת בשוגג, שנעלם ממנו שנשבע שלא יאכלה, אלא אומר שאף אם לא היה שוכח היה אוכל מחמת צער.

ולתוספות לא מסתבר פירוש רש"י דמצטער היינו מהפת, דמה לי מצטער או לא, העיקר הוא שהיה אוכל את הפת אף אם היה זוכר. ופירשו דמצטער ממה שהוא זוכר את השבועה, שהיה רוצה שתשתכח ממנו ויאכל, ולבסוף באמת שכח ואכל, ואמרו שפטור מקרבן דאינו שב מידיעתו הואיל ורצה לשכוח.

והרמב"ם [הלכות שבועות פרק ג' הלכה י"א] כתב, נשבע על ככר שלא יאכלנו ונצטער עליו ואכלו מפני הצער והוא שוגג שהרי דימה שמותר לו לאכול מפני הצער

הרי זו פטור מן הקרבן לפי שאינו שב מידיעתו אלא ידע שאסורה היא ואכלה בטעות. ע"כ. דהיינו דמצטער הוא שחשב שמחמת שהוא מצטער מותר לאוכלו, והוי טעות בדין.

והריטב"א הקשה כאן דלכאורה מצטער הוא בגדר נדרי אונסין שהתירו חכמים, אף אם לא מסתכן, כי לא נדר על דעת כן שיצטער ולא יוכל לאכול. וכתב לבאר ענייני שבועת אונסין ז"ל, והנכון בתירוץ קושייתם שלא התירו נדרי אונסים שהן בשבועה דלהבא אלא בנשבע לעשות מעשה, כההיא דהדירו שיאכל אצלו [וחלה הוא כו.]. שאין גמר חלות שבועתו עד שעת מעשה, ובאותה שעה חייב על מה שעובר על שבועתו, ולא קודם, וכיון שבשעת חלות השבועה הוא אנוס ואינו יכול לקיים פטרינן ליה, דאנן סהדי דאדעתא דהכי לא נדר, והו"ל דברים שבלבו ובלב כל אדם שהם דברים כאילו פירש, אבל בנשבע להבא שלא יעשה שחלות שבועתו בשעת שבועתו, ומתקיימת בשב ואל תעשה, וחייבו על שעת שבועתו, כגון זה שנשבע שלא יאכל ככר זו, הרי נאסרה עליו ככר זו מיד בלאו דשבועה כחלב ונבילה, ולית לן למשרייה כלל אלא במקום סכנה ופיקוח נפש כחלב ודם ושאר איסורין, וזה נראה ברור וזה שיטת מורי הרא"ה ז"ל, ומעתה הוי בעיין בכל מצטער בין מצטער בחולי ובין מצטער בתאבון בעלמא והדין שוה בשניהם כדמפרש ואזיל.

וכתב עוד, עוד יש שבועת אונס אחרת והוא שאנסוהו לישבע, ודעת מורי ז"ל שחייב לקיים שבועתו וא"כ הוא מפני פיקוח נפש של עצמו או של אחרים, ומיהו אם יש בקיום שבועתו סכנה לו או לחבירו מיפטור בה מפני פיקוח נפש, וכן כתוב בתשובת הגאונים ז"ל על מלך שצוה להחרים על מי שיודע דבר ידוע על חברו בדבר שהיה בו סכנת גוף לחברו.

וכתב הריטב"א, מעתה שגגת שבועה לשעבר דאנסייה ליביה בשעת שבועה פטור לגמרי [דהיינו אף מעונש] מההיא דרב כהנא ורב אסי. ונשבע להבא ונאנס אח"כ, אם בקום עשה נשבע כל שיש בו אונס דלא הוה מסיק אדעתיה בין דגוף בין דממון פטור ומותר, ואם נשבע בלא תעשה אינו מותר בשבועתו אלא במסתכן ממש בלבד. ומי שנשבע באונס ויכול לבטל בפיו בענין שלא יהא מה שבלבו סותר לגמרי מה שמוציא בפיו, אלא שעושה מן הלשון הכללי פרטי כההיא שאמר יאסרו פירות עולם עליו ואומר בלבו היום מותר, ואם לאו חייב לעמוד בשבועתו וא"כ לפיקוח נפש בלבד.

גמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו, שנאמר לבטא בשפתים.

כתב הר"ן דכל שלא הוציא בשפתיו הרי זה בכלל דברים שבלב אינם דברים.

בשפתים ולא שגמר בלבו להוציא פת חטין והוציא פת שעורין.

דהיינו שלא חלה שבועה כלל, לא על החיטים ולא על השעורים, זה כי לא היה בדעתו להשבע עליו, וזה מפני שלא הוציא השבועה בשפתיו כיון שטעה.

גמר בלבו להוציא פת חטין והוציא פת סתם מנין ת"ל לכל אשר יבטא האדם.

ואף שאמר פת סתם, לא נאסר בכל פת אלא רק בפת של חיטים, דאף דאין דברים שבלב דברים, כאן שהוציא פת בפיו נאמן לפרש למה התכוין [תוספות].

משום דהווי תרומה וקדשים שני כתובין הבאין כאחד, וכל שני כתובין הבאין כאחד אין מלמדין.

רש"י כתב דהיינו תרומת המשכן, ששם נאמר כל נדיב לב. והראשונים הקשו דלא מצינו בתלמוד בסתם תרומה שתהיה תרומת המשכן, אלא תמיד הכונה לתרומת הכהנים. ודעתם דבונה באמת לתרומת פירות, וילפינן ממה שאמרה תורה ונחשב לכם תרומתכם דחל אף במחשבה.

דף כ"ז ע"א

נשבע לבטל את המצוה ולא ביטל פטור.

מלשון פטור משמע שעובר איסור רק פטור מן הקרבן, וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשנה וז"ל, ואמרו בנשבע לבטל את המצוה פטור, ר"ל פטור מקרבן שבועת ביטוי וחייב מלקות משום שבועת שוא. וכן כתב להדיא במשנה תורה בהלכות שבועת שוא כמו שנביא א"ה לקמן.

לקיים ולא קיים פטור, שהיה בדין שיהא חייב כדברי רבי יהודה בן בתירא.

תוספות כתבו דאף על פי דלרבי יהודה בן בתירא חייב על שבועה לקיים המצוה, אם נשבע שלא לעבור על איסור מודה הוא דפטור דאין איסור חל על איסור, וכן כתבו בתוספות הרא"ש. וכן כתב בעל המאור בסוף פרקין. אמנם הרמב"ן לעיל [כ"ז ע"ב ד"ה ואני אומר] כתב דלרבי יהודה דאמר שבועה חלה לקיים את המצוה, התם הוא משום דאיסור חמור הוא וחייל עלה לחיוביה קרבן, דהיינו ולכן לא אמרינן דאין איסור חל על איסור, ולפי זה אין חילוק בין שבועה לקיים מצוה ושבועה שלא לעבור איסור.

דף כ"ז ע"ב

שבועה שלא אוכל ככר זו, שבועה שלא אוכלנה, שבועה שלא אוכלנה, ואכלה אינו חייב אלא אחת.

ויסוד הדין כאן הוא שאין שבועה חלה על שבועה,

אף שבאמת השבועה השניה לא בטלה אלא לא מוצאת מקום לחול, ואם תמצא מקום לחול, תחול, לרש"י ועוד ראשונים הוא משום דהוי כנשבע לקיים את המצוה, ותוספות שהבאנו לעיל כתבו דהיינו משום דאין איסור חל על איסור, ולרמב"ן במלחמות הטעם הוא דהוי חפצי שמים, ויש על זה מיעוט מיוחד, כדאיתא בנדרים [ט"ז ע"ב] מנין שאין נשבעין לעבור על המצות תלמוד לומר לא יחל דברו דברו לא יחל אבל מיחל הוא לחפצי שמים.

וכתב הר"י מיגאש, שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה ואכל אינו חייב אלא אחת, פירוש, לפי שכיון שנשבע עליה שלא יאכל אותה נעשית אסורה עליו והוה ליה כאלו מושבע עליה מהר סיני ולפיכך אינו חייב אלא אחת שהיא השבועה הראשונה אבל על שבועה שניה לא מחייב שאין שבועה חלה על שבועה, והא שבועה שניה דאמרן דלא מחייב עליה אפילו משום שבועת שוא נמי לא מחייב עליה דכי אמרינן דמחייב משום שבועת שוא הני מילי היכא דאשתבע למישרי איסורא כגון דאמר שבועה שלא אוכל והדר אמר שבועה שאוכל א"נ שאמר שבועה שאוכל והדר אמר שבועה שלא אוכל, והוא הדין נמי היכא דאשתבע לבטולי מצוה, דהויא ליה שבועתו למיעבד איסורא אבל היכא דאשתבע למיסר נפשיה דבר איסור אי נמי לקיומי דבר מצוה כיון דלאחזוקי ההוא מידי הוא דקא משתבע ולא למיעבר עליה לא מחייב עליה משום שבועת שוא. ומקור דבריו הם לכאורה מן התוספתא שכתוב שם [פרק ב' הלכה ב'] שבועה שלא אוכל וחזר ואמר שבועה שאוכל על האחרונה לוקה מיד ועל הראשונה אם אכל חייב אם לא אכל פטור. שבועה שאוכל וחזר ואמר שבועה שלא אוכל על האחרונה לוקה מיד על הראשונה אם אכל פטור אם לא אכל חייב. שבועה שלא אוכל ושלא אוכל אינו חייב אלא אחת שלא אמר אלא לזרז את הראשונות. שבועה שאוכל ושלא אוכל אינו חייב אלא אחת שלא אמר את האחרונות אלא לזרז את הראשונות. שבועה שלא אכלתי שבועה שלא אכלתי חייב על כל אחת ואחת זה חומר לשעבר מלעתיד לבא:

וכן כתב הרמב"ם [הלכות שבועות פרק ה' הלכה י'] שבועה שלא אוכל תמרים ונבלות וטרפות ואכל כזית נבילה או טרפה חייב אף משום שבועת ביטוי שהרי כלל דברים האסורין עם דברים המותרין, ומתוך שחלה שבועה על התמרים חלה על דברים האסורים כמו שבארנו. [הלכה י"א] אבל אם נשבע שלא יאכל נבלה וטרפה וכיוצא בהן בין אכל בין לא אכל אין כאן חיוב שבועה כלל לא שבועת ביטוי ולא שבועת שוא.

אמנם הריטב"א כתב בדרך אחרת, דהא דאינו חייב משום שבועת שוא היינו משום דנבואר בגמרא לקמן דאין השבועה בטילה אלא קיימת וכשתמצא מקום לחול תחול, ונמצא שבאופן שלא שייך שתחול השבועה הרי זו שבועת שוא, כגון בנשבע לאכול נבילות.

שלא אוכל כבר זו, שבועה שלא אוכלנה.

ובגמרא אמרו דדוקא בסדר הזה, אבל אם אמר להיפך, שבועה שלא אוכלנה שבועה שלא אוכל, חייב שתיים, דאוכלנה משמע כולה ואוכל משמע אפילו כזית. וכן פסק הרמב"ם [פ"ד משבועות הלכה ט'], שבועה שלא אוכל כבר זו או שלא אוכל אותה כיון שאכל ממנה כזית חייב, שבועה שלא אוכלנה אינו חייב עד שיאכל את כולה, אמר שבועה שלא אוכל כבר זו שבועה שלא אוכלנה ואכלה אינו חייב אלא אחת.

והראב"ד כתב עליו, א"א תמה אני מה בין שלא אוכל אותו לשלא אוכלנה, וכי יש הפרש בין לשון זכר ללשון נקבה, אלא שההפרש בין שאמר כבר זו שלא אוכלנה שכזית מן הככר נקרא כבר אבל שלא אוכלנה משמע על כולה ולא על כזית.

וכתב עוד שם הרמב"ם [ה"י], וכן אם אמר שבועה שלא אוכל היום וחזר ונשבע על הככר שלא יאכלנה ואכלה כולה באותו היום אינו חייב אלא אחת, וכן כל כיוצא בזה שאין שבועה חלה על שבועה, אבל אם נשבע על הככר שלא יאכלנה וחזר ונשבע שלא יאכל כלום, או שלא יאכל כבר זו ואכלה כולה חייב שתיים, שבשעה שנשבע בתחילה שלא יאכלנה אינו חייב עד שיאכל כולה, וכשחזר ונשבע שלא יאכל [כלום] או שלא יאכל אותה משיאכל ממנה כזית יתחייב וכשיאכל כולה יתחייב בשבועה ראשונה.

וגם כאן השיג הראב"ד, אם אמר שבועה שלא אוכל היום וחזר ונשבע. א"א גם זה שבוש הוא שבתחלה לא נשבע אלא ליומו ולבסוף נשבע על אותו כבר לעולם ואולי כשיאמר שלא אוכלנה היום קאמר.

דהיינו שנחלקו הרמב"ם והראב"ד אם הוסיף זמן באיסור האכילה, דבתחילה אמר היום ואחר כך לעולם, דלרמב"ם לא הוי מוסיף ולראב"ד הוי מוסיף, ועיין בנושאי כלים ומפרשי הרמב"ם מה שביארו בזה.

הא קמ"ל חיובא הוא דליכא, הא שבועה איכא, דאי משכחת רווחא חיילא. למאי הלכתא לכדרבא, דאמר רבא שאם נשאל על הראשונה עלתה לו שניה תחתיה.

ויש לדון על שבועה זו השניה, האם נאמר שמשום שאם תותר הראשונה תחול היא הרי היא כשבועה ממש שאפשר להתירה, או דאינה ממש כשבועה ואי אפשר להתירה, והרמב"ם [הלכות שבועות פרק ו' הלכה י"ז] כתב להדיא שאפשר להתירה, דז"ל, שבועה שלא אוכל היום שבועה שלא אוכל היום שבועה שלא אוכל היום, או שאמר על כבר זו שבועה שלא אוכלנה שבועה שלא אוכלנה שבועה שלא אוכלנה, ונשאל על שבועה ראשונה והותרה הרי זה חייב משום שבועה שנייה, וכן אם נשאל על השניה חייב משום שלישית, נשאל על

השלישית בלבד חייב משום ראשונה ושנייה, נשאל על השנייה חייב משום ראשונה ושלישית, אם כן מפני מה אמרו אין שבועה חלה על שבועה שאם לא נשאל ואכלה אינו חייב אלא אחת כמו שבארנו. ע"כ. אמנם בראשונים תמחו על זה, וכן כתב המאירי וז"ל, אף על פי שביארנו בנשבע שלא יאכל כבר זו ואח"כ נשבע פעם אחרת שלא יאכלנה שהראשונה נעשית עליו אסורה וכמושבע עליה מהר סיני ואין שבועה שניה חלה עליה, מ"מ שבועה שניה שבועה היא אלא שתלויה ועומדת ואם נשאל על השבועה הראשונה הרי זו חלה לאלתר ונעשית אסורה מצד השבועה השניה ולא נדונה לכבר זו כאסורה מצד עצמה לגמרי מכח שבועה הראשונה עד שנדון את השבועה השניה כמי שאינה אלא שהיא תלויה ועומדת על הדרך שביארנו, ומ"מ כל שלא נשאל על הראשונה אין לו שאלה על השניה שאין מתירין נדר או שבועה שעדיין לא חלו ותמהני על גדולי המחברים שהזכירו בה לשון שאלה וחוא שכתבו נשאל בשניה חייב בראשונה לבד. ע"כ. וכן כתב בב"י [יו"ד סימן רל"ח], וכן בשו"ע לא הביא דין זה. ובסברת הרמב"ם י"ל דאם תאמר שלא חלה כלל הרי היא בטילה ולא שייך לומר שתחול אם תמצא מקום, והוי כחלה לענינים מסויימים, ומילא יש חלות כל שהיא, וכל שיש חלות כל שהיא די בזה שיהיה אפשר להתירה.

ובענין זה כתב בשולחן ערוך [יורה דעה סימן רל"ח סעיף כ"א], שבועה שלא אוכל כבר זה, שבועה שלא אוכל כבר זה, אין השניה חלה. ואם נשאל על הראשונה, חלה השניה. ע"כ. וכתב הש"ך [ס"ק כ"ו], שהחכם עוקר הנדר מעיקרו וכאילו לא היתה השבועה הראשונה כלל ונמצא שניה חלה למפרע [רש"י] ומשמע דבהפך הבעל דמינו גיז ואינו עוקר הנדר מעיקרו אף שהיפך הראשונה אין השניה חלה וכ"כ בתשובת מהר"ם מינ"ץ סימן מ' עיין שם.

אמר רבא נשבע על כבר ואכלה, אם שייר ממנה כזית נשאל עליה וכו'. [כ"ה ע"א] אמרימר אמר אפילו אכלה כולה נשאל עליה, אי בשוגג מחוסר קרבן, אי במזיד מחוסר מלקות, אבל כפתוהו על העמוד לא, כדשמואל, דאמר שמואל כפתוהו על העמוד ורץ מב"ד פטור. ולא היא, התם רץ, הכא לא רץ.

כללא דמילתא בדברי רבא ואמימר, שאפשר להתיר נדר או שבועה רק כאשר עדיין יש חלות לנדר בעולם, אמנם נחלקו מה נקרא שעדיין לנדר בעולם, דלרבא צריך שיהיה שיור לנדר עצמו, שאם נשבע שלא לאכול, יהיה עדיין קצת מהדבר שנשבע עליו בעולם, ולאמימר אף אם הנדר כבר אינו בעולם, מכל מקום אם יש עדיין בעולם תוצאות של הנדר, מלקות וכו', נקרא שעדיין יש לנדר בעולם ושייך להתירו.

ולבאורה בסברא אינו מובן, דאם חכם עוקר הנדר מעיקרו משום נדרי טעות או שאר סברות, מה לי אם נשאר שיור לנדר בעולם מה לי אם לא נשאר. הרי החרטה היא על עצם הנדר ולא על המעשה שבא אחריו.

והנה דין היתר חכם נלמד ממה שאמרו [הגיגה י' ע"א], שנאמר לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו, אמנם שם אמרו דהיתר נדרים פורחים באויר, עיי"ש, וכן כתב הרמב"ם [הלכות שבויעות פרק ו' הלכה א'] מי שנשבע שבויעת ביטוי וניחם על שבויעתו וראה שהוא מצטער אם יקיים שבויעה זו ונהפכה דעתו לדעת אחרת, או שנוגד לו דבר שלא היה בדעתו בשעת השבויעה וניחם בגללו, הרי זה נשאל לחכם אחד או לשלשה הדיוטות במקום שאין שם חכם ומתירין לו שבויעתו, ויהיה מותר לעשות דבר שנשבע שלא לעשותו, או שלא לעשות דבר שנשבע לעשותו, וזהו הנקרא היתר שבויעות. [הלכה ב'] ודבר זה אין לו עיקר כלל בתורה שבכתב, אלא כך למדו ממש רבינו מפי הקבלה שזה הכתוב לא יחל דברו שלא יחלל הוא בעצמו דרך קלות ראש בשאט נפש כענין שנאמר וחללת את שם אלהיך, אבל אם ניחם וחזר בו חכם מתיר לו. ע"כ. ולפיזה יש לומר בפשיטות, דהואיל וחכם מתיר מה שאמרה תורה שהוא אסור, דהיינו לא יחל דברו, וזה שייך כל זמן שדיבורו קיים, אבל כשכבר כלה מעשהו אין דיבורו קיים ואין כאן מה למחול. אלא לאמימר גם תוצאות של דיבורו הרי הם בכלל דיבורו קיים, ולרבא דוקא הדיבור עצמו.

ולהלכה פסק הרמב"ם כאמימר דכתב [הלכה י"ח]. מי שנשבע שבויעת ביטוי להבא ושיקר בשבויעתו, כגון שנשבע שלא יאכל פת זו ואכלה ואחר שאכלה קודם שיביא קרבנו אם היה שוגג או קודם שילקה אם היה מזיד ניחם ונשאל לחכם והתירה לו הרי זה פטור מן הקרבן או מן המלקות, ולא עוד אלא אפילו כפתוהו ללקות ונשאל והתירו לו קודם שיתחילו להלקותו הרי זה פטור. ע"כ.

דף כ"ח ע"א

אמר רבא: שבויעה שלא אוכל ככר זו אם אוכל זו, ואכל את הראשונה בשוגג והשניה במזיד פטור, ראשונה במזיד ושניה בשוגג חייב, שתיהן בשוגג פטור וכו'.

נחלקו הראשונים בביאור דברי רבא, דלרש"י צריך להיות זכור מהשבויעה בשעת אכילת הראשונה שהיא הככר של תנאי, דאזלינן תמיד בתר שעת חלות השבויעה, ואם אינו זכור אז לשבויעתו תמיד יהיה פטור. ורבינו תם גם כן סבירא ליה דאזלינן בתר אכילת הראשונה, אך לשיטתו הוא בין אכל את התנאי ראשונה ובין אכל את הככר של השבויעה ראשונה. ולר"י הכל תלוי שיזכור את השבויעה בעת אכילת התנאי, בין שאכלו ראשון ובין שאכלו שני.

וזה"ל הרמב"ם [הלכות שבויעות פ"ז הלכה ט"ז], שבויעה שלא אוכל ככר זו הגדולה אם אוכל ככר זו הקטנה ושכח תנאי זה בעת שאכל הקטנה ואכל אח"כ הגדולה במזיד חייב. השגת הראב"ד. שבויעה שלא אוכל ככר זו הגדולה וכו'. א"א בנוסחא שלנו פטור.

[הלכה י"ז] אכל את הקטנה והוא זוכר התנאי ויודע שבאכילתה תאסר הגדולה ושכח ואכל את הגדולה וכמדומה לו שעדיין לא נאסרה פטור, אכל שתיהן בשגגה פטור, שתיהן במזיד בין שאכל הגדולה בתחלה או באחרונה חייב. השגת הראב"ד. וכמדומה לו שעדיין לא נאסרה פטור. א"א בנוסחא דילן חייב. השגת הראב"ד. שתיהן במזיד חייב. א"א הרב הגיה חייב מלקות.

[הלכה י"ח] וכן אם תלאן זו בזו ונשבע ואמר שבויעה שלא אוכל אחת מהם אם אכלתי האחרת ושכח התנאי ואכל אחת מהן ואכל השניה בזדון חייב. השגת הראב"ד. וכן אם תלאן זו בזו כו' ואכל השניה בזדון חייב. א"א בנוסחא דילן פטור.

[הלכה י"ט] אכל הראשונה בזדון והשניה בשגגה פטור, שתיהן בזדון חייב. השגת הראב"ד. הראשונה בזדון והשניה בשוגג חייב קרבן. א"א כללו של דבר אינו נתפס על שבויעתו אא"כ אכל התנאי והוא זכור שהוא תנאו על האחר כי אז תחול השבויעה על אותו הככר שנשבע עליו.

דהיינו דהרמב"ם הוא היפך מרש"י, דאף שזוכר השבויעה בזמן אכילת התנאי, פטור אם שכחה בשעת אכילת הככר השניה. ועיין במפרשים שפירשו בארוכה את מהלך הגמרא לפי כל שיטה ושיטה.

דף כ"ח ע"ב

עיינא תני שבויעות בי רבה, פגע ביה אבימי אחוה, אמר ליה שבויעה שלא אוכל תשע ועשר, מהו וכו'.

כללא דמילתא דבעיות האחרונות של אבימי, דבנרים ושבועות דיבורו הוא הקובע, כמו שנאמר לא יחל דברו, ולפיכך צריך לדייק ולדקדק במשמעות לשונו.

וברמב"ם [פ"ד הלכה י"ב], שבויעה שלא אוכל שמונה, שבויעה שלא אוכל תשע, שבויעה שלא אוכל עשר, בין שאכל שמונה בין שאכל תשע בין שאכל עשר אינו חייב אלא אחת.

[הלכה י"ג] שבויעה שלא אוכל עשר, שבויעה שלא אוכל תשע, שבויעה שלא אוכל שמונה, אם אכל עשר חייב שלש על כל שבויעה ושבועה אחת, וכן אם אכל תשע חייב שתים, אכל שמונה חייב אחת.

דף כ"ט ע"א

הכא נמי כגון דאמר שבועה שלא אוכל עשר וחזר ואמר שבועה שלא אוכל תשע, ואכל תשע והפריש קרבן ואח"כ אכל עשירית, הויה לה עשירית חצי שיעור, ואחצי שיעור לא מיהיב.

דהיינו דהפרשת הקרבן מחלקת בין המעשים, ולכן לא יהיה חייב שתים. וכתב הרמב"ם שם [הלכה י"ד] שבועה שלא אוכל תאנים וחזר ונשבע שלא יאכל תאנים וענבים כאחת, ושגג ואכל תאנים והפריש קרבן, ואח"כ שגג ואכל ענבים אינו חייב על הענבים מפני שהן כחצי שיעור ואין מביאין קרבן על חצי שיעור. [הלכה ט"ו] וכן הנשבע שלא יאכל עשר וחזר ונשבע שלא יאכל עשר ותשע ואכל עשר והפריש קרבן וחזר ושגג ואכל תשע הרי זה כחצי שיעור, ואין מביאין קרבן על חצי שיעור, שענין שבועה אחרונה שלא יאכל תשע ועשר. ע"כ.

הרי דנראה דלהרמב"ם היתה גירסא אחרת בגמרא, והיא שנשבע שלא יאכל עשר וחזר ונשבע שלא יאכל עשר ותשע, ולא כלפניו, והשיג הראב"ד, וכן הנשבע שלא יאכל עשר וכו'. א"א בספרים שלנו אמר שלא יאכל עשר וחזר ואמר שלא יאכל תשע ואכל תשע והפריש קרבן וחזר ואכל עשירית הויה לה עשירית חצי שיעור, ומ"ש הוא שבוש הוא. והמפרשים האריכו לבאר את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד, עיי"ש, ואכמ"ל.

איזו היא שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע לאדם, אמר על העמוד של אבן שהוא של זהב, ועל האיש שהוא אשה, ועל האשה שהיא איש. נשבע על דבר שאי אפשר לו, אם לא ראיתי גמל שפורח באויר, ואם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד. אמר לעדים בואו והעידוני, שבועה שלא נעידך. נשבע לבטל את המצוה, שלא לעשות סוכה, ושלא ליטול לולב, ושלא להניח תפילין. זו היא שבועת שוא, שחייבין על זדונה מכות ועל שגגתה פטור. שבועה שאוכל ככר זו, שבועה שלא אוכלנה - הראשונה שבועת ביטוי, והשנייה שבועת שוא, אכלה - עבר על שבועת שוא, לא אכלה - עבר על שבועת ביטוי.

במשנה נפרטו כמה סוגים של שבועת שוא, והרמב"ם הביאם וז"ל [פ"א הלכה ד']. שבועת שוא נחלקת לארבע מחלוקות. האחת שנשבע על דבר הידוע שאין כן, כיצד כגון שנשבע על האיש שהוא אשה, ועל האשה שהוא איש, ועל עמוד של שיש שהוא של זהב, וכן כל כיוצא בזה.

[הלכה ה'] השנייה, שנשבע על דבר ידוע שאין בו ספק לאדם שהוא כן, כגון שנשבע על השמים שהוא שמים, ועל האבן זו שהיא אבן, ועל השנים שהם שנים וכן כל כיוצא בזה, שזה הדבר אין בו ספק לאדם שלם כדי לצדק הדבר בשבועה.

[הלכה ו'] שלישית שנשבע לבטל את המצוה, כיצד כגון שנשבע שלא יתעמף בציצית, שלא ילבש תפילין, ושלא ישב בסוכה בחג הסוכות, ולא יאכל מצה בלילי הפסח, או שיתענה בשבתות ובימים טובים וכן כל כיוצא בזה.

[הלכה ז'] רביעית, שנשבע על דבר שאין כח בו לעשות, כיצד כגון שנשבע שלא יישן שלשה ימים לילה ויום רצופים, או שלא יטעום כלום שבועה ימים רצופים וכן כל כיוצא בזה, כל הנשבע שבועת שוא מארבע שבועות אלו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ואם היה מזיד לוקה ואם היה שוגג פטור מכלום.

ולקמן בהמשך הפרק [הלכה י"ב], נשבע שיאכל נבלה וטרפה וכיוצא בהן מאיסורי תורה הרי זה לוקה משום שבועת שוא בין אכל בין לא אכל. [הלכה י"ג] שבועה שאוכל ככר זו שבועה שלא אוכלנה השנייה שבועת שוא שהרי מצוה עליו לאכלה ולוקה על שבועה שנייה בין אכל בין לא אכל ואם לא אכלה חייב אף בשבועת בטוי. [הלכה י"ד] שבועה שלא אוכל ככר זו שבועה שאוכלנה, השנייה שבועת שוא שהרי זו אסורה עליו לאכלה ולוקה על שבועה שנייה זו בין אכלה בין לא אכלה, ואם אכלה לוקה אף משום שבועת בטוי, וכן כל הנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל פטור משבועת בטוי ולוקה משום שבועת שוא ועושה המצוה שנשבע לבטלה. [הלכה ט"ו] כיצד, כגון שנשבע שלא יעשה סוכה ושלא ילבש תפילין ושלא יתן צדקה, וכן הנשבע לחבירו שלא אעיד לך עדות זו שאני יודעה או שלא אעיד לך אם אדע לך עדות הרי זה לוקה משום שבועת שוא מפני שהוא מצווה להעיד, וכן האומר לחבירו שבועה שלא אדע לך עדות הרי זו שבועת שוא שאין בידו שלא ידע לו עדות וכן כל כיוצא בזה.

והביא הרמב"ם גידון נוסף שאינו מפורש, וכתב [הלכה ט"ז], נשבע לקיים את המצוה ולא קיים פטור משום שבועת ביטוי, כיצד כגון שנשבע שיעשה לולב או סוכה או שיתן צדקה לעני או שיעיד לו אם ידע לו עדות ולא עשה ולא נתן ולא העיד הרי זה פטור משום שבועת ביטוי, שאין שבועת ביטוי חלה אלא על דברי הרשות שאם רצה עושה ואם לא רצה אינו עושה שנאמר להרע או להיטיב, לפיכך כל הנשבע להרע לאחרים פטור משבועת ביטוי כגון שנשבע שיכה את פלוני או יקללנו או יגזול ממנו או ימסרנו ביד אנם מפני שהוא מצווה שלא לעשות, ויראה לי שהוא לוקה משום שבועת שוא.

[הלכה י"ח] נשבע שלא יאכל מצה שנה או שנתים, הרי זה אסור לאכול מצה בלילי הפסח ואם אכל חייב משום שבועת ביטוי, ואין זה שבועת שוא שהרי לא נשבע שלא יאכל מצה בלילי הפסח אלא כלל עתים שאכילת מצה בהם רשות עם עת שאכילתה בו מצוה ומתוך שחלה שבועה על שאר הימים חלה על ליל הפסח, וכן כל

כיוצא בזה, כגון שנשבע שלא ישב בצל סוכה לעולם או שלא יעלה עליו בגד שנה או שנתים.

[הלכה כ'] נשבע שלא יישן שלשת ימים, או שלא יאכל כלום שבעת ימים וכיוצא בזה שהיא שבועת שוא, אין אומרים יעור זה עד שיצטער ויצום עד שיצטער ולא יהיה בו כח לסבול ואח"כ יאכל או יישן אלא מלקין אותו מיד משום שבועת שוא ויישן ויאכל בכל עת שירצה.

[הלכה כ"א] נשבע שראה גמל פורח באויר, אמרו לו היאך נשבעת לשוא ואמר עוף גדול ראיתי ומגדלו קראתיו גמל וכך היה בדעתי אין זה כלום, שאין כל אדם קוראין גמל אלא לגמל ובטלה דעתו אצל כל אדם ולוקה וכן כל כיוצא בזה.

ומלשון הגמרא משמע לכאורה דאין שואלים אותו, אלא הגמרא מקשה מדוע מלקים אותו, דהוא ספק שמא התכוין לצפור גדולה וכו', והגמרא מתרצת דאזלינן בתר לשונו ולא בתר כוונתו, אבל הרמב"ם אומר כאן דאף שואלים אותו, ואף על פי כן אין מועיל פירושו, והביאור דאיסור שבועת שוא הוא אינו על השקר שבדבר, דברור שלא התכוין לשקר, ועוד מה שייד שקר בקיום מצווה, אלא לשון לשוא הוא לשון לחינם, והוא כעין העבירה של ברכה לבטלה או ברכה שאינה צריכה, והעבירה היא הזלזול בשמו הגדול שמשממש בו לדברים שאינם צריכים, או אף דברים הנראים כשקר, ואלו הדברים שמנה הרמב"ם הרי הם זה למטה מזה בחומרתם, שהאופן הראשון הוא כרוע ביותר, דהריח אומר שקר אבל הכל יודעים שהדבר אינו נכון, והשני הוא בדבר שאין בו צורך כלל, אבא אין בו לשון שקר, והשלישי הוא שנשבע באמת, רק שבועה כזו אינה יכולה לחול, והרביעי הוא בדבר שיכול לחול, רק אי אפשר באמת לקיימו, וגם בזה נמצא שיצאה שבועה מפיו לבטלה.

ובמה שאמרו שמשנה את הידוע לאדם שהוא שבועת שוא, הוסיף הרמב"ם [הלכה כ"ב], דבר ידוע אצל החכמים בעלי שכל ומדע שהשמש גדולה מן הארץ מאה ושבעים פעמים, נשבע אחד מן העם שהשמש גדולה מן הארץ אינו לוקה משום שבועת שוא שאף על פי שהדבר כן הוא אין דבר זה גלוי וידוע לכל העם אלא לגדולי החכמים בלבד, ואינו חייב אלא אם כן נשבע על דבר שגלוי וידוע לשלשה בני אדם משאר העם כגון איש שהוא איש ואבן שהוא אבן, וכן אם נשבע שהשמש קטנה מן הארץ אינו לוקה, ואף על פי שאין הדבר כן מפני שאין זה ידוע לכל אדם ואינו כמי שנשבע על האיש שהוא אשה שהרי לא נשבע אלא על ראיית עיניו שהרי הוא רואה אותה קטנה וכן כל כיוצא בזה מדברי חשבון תקופות מזלות וג' מטריאות וכיוצא בהן מדברי חכמה שאין ניכרין אלא לאנשים אחרים.

אמנם הביא הרמב"ם שיש סוג שבועת שוא שהוא תלוי ועומד, שיתכן שלא יהיה לשוא, וכך כתב [הלכות שבועות פרק ה' הלכה א'], מי שנשבע שזרק איש פלוני צרור לים והוא לא זרק, או שלא זרק והוא זרק, הרי זה חייב בשבועת בטוי, ואף על פי שאינו בלחבא שהרי אינו יכול להשבע שיזרוק ושלא יזרוק איש פלוני, וכל מי שנשבע על אחרים שיעשו כך וכך או לא יעשו אפילו היו בניו או אשתו אינו חייב בשבועת ביטוי, שהרי אין בידו לא לקיים ולא לבטל, ומכין אותו מכת מרדות שהרי אין בידו לקיים שבועה זו ונמצא גורם לשבועת שוא.

[הלכה ב'] למה אינו לוקה משום שבועת שוא, שהרי אפשר לאותן אחרים שישמעו ממנו ותתקיים שבועתו, ונמצא כשמתרים בו בעת שנשבע התראת ספק שאין לוקין עליה אלא אם כן היה לאו שבו מפורש בתורה כמו שיתבאר בהלכות סנהדרין, ואין אותן אחרים נזקקין לקיים דברי זה הנשבע אלא אם כן ענו אמן כמו שבארנו. [הלכה ג'] ואם קיימו דבריו הרי אלו משובחין שלא הרגילו להוציא שבועה לשוא.

וצריך להבין לפי מה שכתבנו לעיל שהענין הוא הזלזול בשמו הגדול, מה לי שיקיימו או לא יקיימו, הרי סוף סוף מצידו יש כאן זלזול בשמו הגדול. וצריך לומר שהוא נשבע על כך לומר שהוא בטוח בזה שיעשו ההם את אשר אמר, ויש בדבר משום זירוז להם שיקיימו את דבריו, ולכן לא הוי שבועת שוא גמורה, אלא רק אם לא יקיימו את דבריו נמצא שהיא שבועת שוא.

אומרים לו הוי יודע, שלא על דעתך אנו משיבין אותך אלא על דעתנו ועל דעת בית דין.

וברמב"ם [פ"ב הלכה ט"ז], מי שנשבע ואמר שבועה שלא אוכל היום ועל דעתכם אני נשבע, אין זה יכול לומר כך וכך היה בלבי, שלא נשבע זה על דעתו אלא על דעת אחרים וכיון שהיה פיו ולבם של אחרים שנשבע על דעתם שוים חייב מפני שלבם של אלו במקום לבו קם, וכן בשאר מיני שבועות.

[הלכה ט"ז] לפיכך כשמשביעין הדיינים את הנשבע אומרים לו לא על דעתך אנו משיבין אותך אלא על דעתנו.

דף ל' ע"א

פרק רביעי

שבועת העדות נוהגת באנשים ולא בנשים וכו'.

וז"ל הרמב"ם [הלכות שבועות פרק א' הלכה י"ב], שבועת העדות כיצד, העדים שידעו עדות ממון ותבעם בעל העדות להעיד לו וכפרו בעדותו ולא העידו ונשבעו שאינן יודעין לו עדות זו היא נקראת שבועת העדות, וחייבין על שבועה זו קרבן עולה ויורד בין שהיו מזידין בין שהיו

שוגגים שנאמר נפש כי תחטא ושמעה קול אלה והוא עד ולא נאמר בה ונעלם לחייב על הזדון כשגגה.

[הלכה י"ג] כיצד שגגת שבועת העדות, כגון שנעלם ממנו שחייבין עליה קרבן וידע ששבועה זו אסורה ושהיא שקר, וזדונה שידע שחייבין עליה קרבן, אבל אם לא ידע שהיא אסורה או ששכחו העדות ונשבעו ואח"כ נודע להם שהן יודעין לו עדות ושנשבעו על שקר הרי אלו אנוסין ופטורין אף מן הקרבן.

ועמדו שני האנשים מצוה לבעלי דינין שיעמדו. אמר רבי יהודה שמעתי, שאם רצו להושיב את שניהם מושיבין, איזהו אסור שלא יהא אחד עומד ואחד יושב, אחד מדבר כל צרכו ואחד אומר לו קצר דברך.

ותוכן הסוגיא להלכה כמבואר בשולחן ערוך [חושן משפט סימן י"ז], שצריכים הדיינים ליזהר שישתוו בעיניהם שני הבע"ד שנאמר [ויקרא יט, טז] בצדק תשפוט עמיתך, איזהו צדק המשפט זו השווית שני הבע"ד בכל דבר שלא יאמר לאחד קצר דברך ולהשני לא יאמר כזה או שייסביר פנים לאחד יותר מלחבירו וידבר לו רכות או שיראה לאחד פנים זעומות וידבר עמו קשות דבכל אלו יש חשש דכשמקטין לאחד יסתמו טענותיו וכן כשמגדיל את הכשנגדו אבל לשניהם הרשות בידו לומר קצרו או האריכו דבריהם. ולא יהא אחד יושב ואחד עומד אלא שניהם עומדים, ואם רצו ב"ד להושיב את שניהם מושיבין, ולא ישב אחד למעלה במקום מכובד ואחד למטה אלא שישבו זה בצד זה, ובעמידה אין קפידא במקום שעומדים, דאין בעמידה הידור במקום. בד"א שרשאי להושיב לשניהם בשעת הטענות ומשא ומתן של הדין, אבל בשעת גמר הדין כשאומר להם הפסק דין צריכים שניהם לעמוד לכתחלה, וכן העדים בשעה שמקבלים עדותן צריכין לעמוד לכתחלה, גם הבע"ד יש להם לעמוד בשעת קבלת העדות, ובדיעבד אין קפידא דאינו אלא למצוה ולא לעיכובא, ועוד דהאי קרא אמומחין קאי ואנן הדיינים ושליחותיהו דקמאי קעבדינן.

עמידה ע"י סמיכה שנסמכין לכותל או לשולחן מקרי עמידה לענין זה, וכן מיקרי ישיבה לענין זה לגבי הדיינים שצריכים לישב, ואם הדיינים עומדים ע"י סמיכה דמקרי אצלם ישיבה צריכים העדים והבע"ד לעמוד ממש, דאם כולם יעמדו ע"י סמיכה הוה תרתני דסתרי, שלא לו יחשב עמידה ולא לו ישיבה. וי"א דבעדים בעינן תמיד עמידה ממש.

ת"ח ועם הארץ שבאו לדין מושיבין את הת"ח ואומרים גם להע"ה שב, ואם לא ישב אין מחוייבין לומר לו פעם אחרת, דכיון שחלקו לו הכבוד באמירתם שוב לא יסתמו טענותיו, ואפילו אם ישב ובא אחר והעמידו או אפילו השליח ב"ד העמידו אין על הדיינים חובה להושיבו פעם אחרת, כי יאמר בעצמו הרי הדיינים בקשוני לישב והאחר מעצמו עשה זאת ולא יסתמו טענותיו. ובביאת הת"ח להב"ד מותרים לעמוד מפניו, דזה גם העם הארץ יודע שחיוב לעמוד מפני ת"ח בתחלת ביאתו, וכיון דבשעת הדין שניהם שוים לא יסתמו טענותיו. וכן אם בע"ד אחד זקן מותר לעמוד מפניו כשבא וכל העם יודעים שדין תורה הוא ולא יסתמו טענות השכנגדו:

וכתב ערוך השלחן, ויש להסתפק כשאחד מהבע"ד ישב מעצמו בלא ציווי ב"ד אם מחוייבים הב"ד להעמידו או להושיב את השני, או אפשר כיון שמעצמו עשה אין מזדקקין ב"ד לכך דבזה לא שייך שיסתמו טענות השני, ואדרבא השני יחשוב לו לעזות שישב מעצמו, וכן נראה עיקר לדינא:

כתבו הרמב"ם והטו"ש"ע [סעיף ג'] דכבר נהגו כל בתי דינין שמושיבין הבע"ד והעדים כדי להסיר המחלוקת, שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם. עכ"ל. אמנם כן עכ"ז נהגו בהרבה בתי דינים גם עתה להעמיד העדים והבע"ד וכ"ש בגמר הדין ולא שמענו שיצמח מחלוקת מזה, והבע"ד בעצמם והעדים כל מי שנגע יראת ה' בלבו ועמדו אבותיו על הר סיני יחושו לכבוד התורה לקיים מה שנאמר ועמדו וגו' שהדיינים ישבו והם יעמדו כי המשפט לאלקים הוא.